

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Альманах наукового товариства "Афіна"
кафедри культурології

Випуск 10

Том II

ББК 71.0

А 43

УДК 008:168.522

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЇ: Альманах наукового товариства „Афіна” кафедри культурології: У 2-х т. – Вип. 10 / За ред. проф. В.Г. Виткалова. – Рівне: РДГУ, 2010. – Т. 2. – 233 с.

Головний редактор:

Виткалов В.Г. - кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри культурології РДГУ (голова редколегії)

Редакційна колегія:

Афанасьєв Ю.Л. - доктор філософських наук, професор НАКККіМ (Київ)
Баканурський А.Г. - доктор мистецтвознавства, професор Одеського національного політехнічного університету
Воробйов А.М. - кандидат педагогічних наук, професор РДГУ
Дем'янчук О.Н. - доктор педагогічних наук, професор Луцького інституту розвитку людини „Україна”
Жилюк С.І. - доктор історичних наук, професор РДГУ
Коваль Г.П. - доктор педагогічних наук, професор РДГУ
Кралоук П.М. - доктор філософських наук, професор НУ „Острозька академія”
Круль П.Ф. - доктор мистецтвознавства, професор Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника
Кушнарєнко Н.М. - доктор педагогічних наук, професор ХДАК
Поніманська Т.І. - кандидат педагогічних наук, професор РДГУ
Постоловський Р.М. - кандидат історичних наук, професор РДГУ
Стоколос Н.Г. - доктор історичних наук, професор РДГУ
Троян С.С. - доктор історичних наук, професор РДГУ
Черніговець Т.І. - кандидат педагогічних наук, доцент РДГУ
Швецова-Водка Г.М. - доктор історичних наук, професор РДГУ
Яремко-Супрун Н.О. - доктор мистецтвознавства, професор РДГУ

Рецензенти:

Арцишевський Р.А. - доктор філософських наук, професор Волинського національного університету ім. Лесі Українки
Брилін Б.А. - доктор педагогічних наук, професор Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського

Науковий редактор і упорядник – **проф. Виткалов В.Г.**

ISBN 978-966-8424-77-9

Редакція не завжди поділяє точку зору автора. За точність наведених цитат, імен, прізвищ, дат відповідальність несуть автори.

Друкується за рішенням вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 4 від 26.11.2010 р.)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації, серія КВ № 15561-4033 Р. Зареєстровано Міністерством юстиції України, наказ № 1489/5 від 18.08.2009 р.

УДК 784(477)

Дука П.П. – *ст. викл. кафедри постановки голосу РДГУ***ТРАДИЦІЇ ВОКАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ТА ЙОГО СТАНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ**

Традиції українського вокального мистецтва сягають своїм корінням у давнину, ґрунтуючись на педагогічних засадах, що формувалися впродовж багатьох віків у світській та духовній культурі.

Музична культура слов'ян у часи родового суспільства була пов'язана з народними святами та обрядами, що склалися з пісенних й танцювальних жанрів. Пісня посідала вагоме місце в житті і побуті людини, творилася і передавалася в усній традиції. В передхристиянську добу існувала чимала кількість обрядових та календарних пісень: колядки й щедрівки, гаївки й веснянки, купальські й обжинкові, весільні пісні та похоронні голосіння.

Із прийняттям християнства Русь вступила в іншу фазу культурного розвитку. Під впливом Візантії з'являються нові форми християнського культу, що значно відрізнялись від форм культу язичницького, але в народі «виникає певний синкретизм християнських вірувань і церковних обрядів із старим, звичним образом мислення і побутом» [2; 62].

Протягом століть релігійний культ був невід'ємною частиною духовного життя слов'янських народів. Професійне та аматорське виконавство поєднувалося з церковним співом, який посідав важливе місце у суспільно-громадському житті. Прагнучи тримати у покорі народні маси, церква ефективно використовувала такі засоби художнього впливу, як ораторське красномовство проповіді, архітектуру, живопис, театралізоване дійство, музику [1; 148]. В тогочасних церквах широко побутував хоровий спів, що відігравав значну роль у формуванні національного вокального мистецтва. І саме з культурою церковного співу значною мірою пов'язують уяву про вокальну обдарованість українського народу. В усіх існуючих на той час школах навчання співу мало суто практичний характер: певна мелодія демонструвалася голосом, окремо пояснювалися характерні інтонаційні звороти, ритми, а потім все закріплювалося співом. Знання передавалися в усній формі з покоління в покоління.

Отже, пісенна творчість українського народу, що складалася і збагачувалася протягом століть, є невід'ємною частиною його культурного та духовного розвитку.

Основу української вокальної школи становить фольклорний та церковний спів. Український традиційний спів – динамічна структура, що має різноманітні стильові відгалуження і зберігає свої яскраві своєрідні риси [1; 11]. А.Іваницький створив регіональну класифікацію українських народних пісень, що має 8 співочих стилів: карпатський, галицький, лемківський, поліський, волинський, наддністрянський, подільський, степовий [5].

Поряд із стародавніми пісенними традиціями, що продовжували розвиватися в календарній та родинній обрядовості, виникає новий фольклорний жанр – биліни, що уславлювали захисників рідної землі, народних героїв. Цей різновид героїчного епосу стає головним у народній творчості періоду Київської Русі, але згодом припиняє існування.

Розвиток українського церковного співу розпочався після запровадження християнства в Київській Русі, коли князь Володимир Великий запросив до Києва учителів церковного співу, які створили перші церковні співочі школи [1; 11]. За свідченням історичних джерел, наприкінці XI ст. двір грецьких та болгарських співаків-доместиків був розташований за Десятинною церквою [10; 49]. Домественим співом називають стильовий напрям давньоруського співацького мистецтва. Осередком, де цей спів культивувався, була Києво-Печерська лавра. Першим співаком київського співу, ім'я якого дійшло до нашого часу називають Стефана (Київського), учня Феодосія Печерського, який до 1074 р. був

доместиком Києво-Печерської лаври; згодом – ігуменом, пізніше – єпископом Київської Русі, про що згадується у літописі 1108 р. [1; 37]. Із Києва церковний спів поширився по всіх українських землях, змінюючись під впливом місцевих народних традицій. Співаки опановували мелодіями «з голосу» і відтворювали з пам'яті. Це призвело до поступового становлення на Русі самобутнього вокального акапельного церковного співу, що в майбутнього набув великого поширення. Вітчизняні вчені зазначають, що з II пол. XI ст., наприкінці князювання Ярослава Мудрого, у Київській державі починає творитися «питомо українська церковна музика, відмінна від грецької і болгарської» [9; 10]. Перенесення на Русь із Візантії християнського співацького мистецтва стало прийняттям розвиненої візантійської культурної традиції. Становлення національної співочої школи у згодом визначалися впливами народної пісенності на церковно-вокальне мистецтво [1].

Упродовж X-XVII ст. церква була центром, де формувалася музичний професіоналізм. В українській церковній музиці виділяють два стилі виконання: монодичний (одноголосний) і багатоголосний.

Виникнення багатоголосного співу спричинило певні труднощі у запису музики старим крюковим способом. Це зумовило появу строчного співу – перехідної форми церковного багатоголосся.

Наступним етапом розвитку вокального мистецтва стало виникнення партесного співу, що почав використовуватися у практиці церковних хорів завдяки діяльності братських шкіл – Острозької, Львівської, Київської, Луцької та ін. Учені відзначають, що до нашого часу зберігся реєстр нот бібліотеки Луцького братства, до якого увійшло майже 300 партесних творів понад десяти авторів [10; 65]. Отже, високий рівень музичного виховання у братських школах I пол. XVI ст. сприяв подальшому розвитку професійного музичного мистецтва.

Провідним жанром вокально-хорової музики того періоду був партесний концерт – багатоголосний одночастинний хоровий твір. Величезна роль у розвитку партесного співу належить українському музичному теоретику, композитору, педагогу М.Дилецькому. У праці «Грамматика музикальна» (1677 р.) він заклав теоретичні й методико-виконавські основи цього жанру, що сприяли становленню у його музичному матеріалі мажорно-мінорного строю, який замінив систему гласів, а також заміні нотації на сучасну [4; 137-138]. Утім, поряд із партесним у XVII-XVIII ст. набув поширення поза церковний духовний спів. Творцями духовних пісень були культурні діячі, письменники й богослови П.Беринда, Д.Туптало, К.Транквіліон-Старовецький, Ф.Прокопович та ін.

Важлива роль у музичній культурі цього періоду належить кантам і псалмам. Кант має куплетну будову і чіткий ритм. Його виконують найчастіше у три голоси: верхні два йдуть паралельними терціями, а третій (бас) становить гармонічну основу. За змістом канти поділяють на філософські, урочисті (панегіричні), ліричні, жартівливо-сатиричні [10; 93]. Канти і псалми входили до репертуару мандрівних дяків, лірників, учнів Києво-Могилянської академії. Лірник найчастіше співав канти з хлопчиком-поводирем або іншим лірником, а третій голос грав на інструменті.

Поряд із кантами у вокальній музиці цього періоду з'являється пісня-романс, що виконувалася під акомпанемент клавикорду, бандури, торбану, пізніше – фортепіано або гітари. Цей вокальний жанр мав фольклорне коріння. Учені зазначають, що у яскравих народних піснях-романсах формувалася самобутній співучий стиль своєрідного українського бельканто. Йому притаманні лірична образність, вільний мелодійний розспів, вигадлива ритміка. У становленні і розвитку пісні-романсу одне з провідних місць належить українському філософу-просвітителю, поетові, митцеві, педагогові Г.Сковороді. З його музичної спадщини до наших днів дійшли канти «Пастирі милі» та «Ангели, знижайтеся».

Певним підсумком вокальної творчості українського народу стало видання Почаївського «Богогласника» (1791 р.). Це перша друкована в Україні збірка духовних

пісень, що містить 248 віршів із нотами, поділених на чотири розділи: пісні про Ісуса Христа, Богородицю, інших святих, покайно-моралізаторські [9].

За козацької доби спостерігався значний розвиток музично-вокальної освіти. Так, на Запоріжжі існували спеціальні школи, які готували професіоналів «вокальної музики і церковного співу». У співочій студії при Покровській церкві працювали уставники, які навчали найбільш здібних хлопчиків з усієї України нотній грамоті та церковному співу [10; 97-98].

Одним із творців українського хорового стилю у духовній музиці був композитор і співак М.Березовський. Він узагальнив досягнення вітчизняної та західноєвропейської хорової музики у хорових духовних композиціях. Твори митця вирізняються високою емоційністю, вишуканістю й художньою досконалістю («Літургія», «Причасні вірші»). Одним із найвидатніших досягнень композитора є драматично-трагедійний концерт «Не отвержи мене во время старости». У цьому творі відбувається зіставлення 4-х частин циклу, поєднується ансамблеве та хорове виконання. Так композитор втілює ідею конфліктності різних музично-образних сфер: скорботності, туги, безнадії, схвильованості, обурення, протесту [10; 95].

Неабиякий вплив на становлення професійної вокальної музики в Україні мала творчість композитора, хорового диригента, співака А.Веделя. Його музика відзначається виразністю мелодики. Найбільш вражаючими є експресивні тенорові соло – драматичні декламації імпровізаційного характеру, близькі до українських дум [9]. Важливий вплив на формування стилю композитора мала українська побутова пісенно-романсова лірика. Так, мелодика його «Херувимської» подібна до української народної пісні «Повій, вітре, на Вкраїну». Завдяки своїй простоті й виразності, співучості й широті музика А. Веделя набула великої популярності, а його творчість відбивала гуманістичні ідеали епохи.

Вершин тогочасної музичної культури досягли хорові твори Д.Бортнянського, якого вважають реформатором церковного співу. Його творчість характеризується поєднанням найновіших на той час здобутків світової композиторської техніки, зокрема італійської школи, з українськими музичними традиціями. Митець написав понад 100 хорових творів – святково-урочистих, ліричних, скорботно-елегійних та ін. Серед них – дві літургії, хорові концерти для одного та двох хорів (чотириголосні та восьмиголосні). Ці твори поєднали традиції східнослов'янської релігійної музики і народної пісенності з високим професіоналізмом. Стиль Д.Бортнянського відзначається інтонаційним багатством, своєрідністю прийомів поліфонічного письма, логічністю форми.

Окрім хорової музики, майстер створив кілька опер, «Концерт для цимбал з оркестром», «Концертну симфонію», сонати для клавесину, квінтет, започаткувавши в українській музиці ряд камерно-інструментальних жанрів. Написані ним на італійські лібрето опери «Креонт», «Алкід», «Квінт Фабій» ставилися у театрах Венеції [3].

Охарактеризувавши становлення і розвиток вокального мистецтва в Україні, доходимо висновку, що українське вокальне мистецтво виникло ще в дохристиянські часи та існувало у формах традиційного і культового співу. У ньому вкорінені мотиви усної народної творчості, що вирізнялася самобутністю й неповторністю. Упродовж багатьох століть було нагромаджено значне творче багатство, створені оригінальні музичні жанри, види, стилі вокальної музики, а також виховано плеяду співаків та композиторів.

Джерельні приписи

1. **Гордійчук М.** Фольклор і фольклористика: Зб. статей / М.Гордійчук. – К.: Музична Україна, 1979. – 252 с.
2. **Антонюк В.** Вокальна педагогіка (сольний спів): Підручник / В.Антонюк. – К.: ЗАТ «Віпол», 2007. – 174 с.

3. *Грінченко М.* Історія української музики / М.Грінченко. – 2 вид. – Нью-Йорк: Український музичний інститут, 1961. – 192 с.
4. *Дилецький М.* Граматика музикальна: Фотокопія рукопису 1723 р. / М.Дилецький. – К.: Музична Україна, 1970. – 109 с.
5. *Іваницький А.* Українська музична фольклористика / А.Іваницький. – К.: Заповіт, 1997. – 319 с.
6. *Іванов В.* Нове про Глухівську школу / В.Іванов // Музика. – 1988. – № 6. – С. 23.
7. *Корній Л.* Історія української музики. Частина перша (від найдавніших часів до I пол. XVIII ст.) / Л.Корній. – Київ, Харків, Нью-Йорк: Вид-во М.П. Коць, 1996. – 315 с.
8. *Корній Л.* Історія української музики. Частина друга (друга половина XVIII ст.) / Л.Корній. – Київ, Харків, Нью-Йорк: Видавництво М.П.Коць, 1998. – 388 с.
9. *Кудрик Б.* Огляд історії української церковної музики / Б.Кудрик. – Л.: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 1995. – 128 с.
10. *Художня культура України:* Навч. посіб. для ЗОШ України / Л.Масол, С.Ничкало, Г.Веселовська, О.Оніщенко / За заг. ред. Л.Масол. – К.: Вища школа, 2006. – 239 с.
11. *Історія української музики в 6 т.* / АН УРСР. Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Рильського / Редкол.: М.Гордійчук та ін. – К.: Наукова думка, 1989. – Т. I.: Від найдавніших часів до середини XIX ст. – 447 с.

Резюме

Розглядаються етапи становлення вітчизняної вокальної музики.

Ключові слова: вокальна музика, композитори, творчість.

Summary

The stages of becoming of home vocal music are examined.

Key words: vocal music, composers, work.

ЗМІСТ II ТОМУ

Розділ III.**Професійна діяльність як культурний феномен ..... 3***Андропова І.Ф.* Катарсичний вплив мистецького твору як переживання
душевної гармонії ..... 3*Коваль М.О.* Формування системи давньоукраїнського професійного
вокального виконавства ..... 7*Лаврук Н.К.* Українські листівки етнографічного спрямування як джерело вивчення
української народної культури першої чверті ХХ століття ..... 11*Свіридовська Л.М.* Синхронність розгортання різномірних мистецьких процесів
української фортепіанної музики кінця ХІХ – початку ХХ ст.
на тлі європейського модернізму ..... 14*Цюлюпа Н.Л.* Становлення та розвиток національного фортепіанного виконавства
(ХVІІІ-ХХ ст.) ..... 17*Филипчук М.С.* Становлення та розвиток естрадно-оркестрового виконавства
в історичній ретроспективі ..... 21*Тарчинська Ю.Г.* Новітнє і традиційне у соноричі прокоф'євського піанізму ..... 24*Кречко Н.М.* Етичні, естетичні та мистецькі погляди М.Кречка як засада
трансформації хорової культури 70-80-х років ..... 29*Драгомирецька О.* Принципи індивідуального композиторського стилю
Анатолія Авдієвського ..... 34*Негода Н.В.* Сучасне мистецтво в умовах глобальної комунікації ..... 38*Мозгова О.М.* Сучасні напрями розвитку українського пісенного
естрадного мистецтва ..... 40*Сташук О.А.* Вітчизняне мистецтво у транскордонному співробітництві ..... 45*Ковалик П.А.* Особливості використання сучасної української музики у фаховій
підготовці диригента-хормейстера ..... 49*Сметана О.* Фонаційні резерви естрадного виконавця ..... 52*Дука П.П.* Традиції вокального мистецтва та його становлення в Україні ..... 56*Горіна Л.І., Мельничук С.Ф.* Становлення домрової школи на Рівненщині ..... 59*Пономаренко М.І., Корчага В.Г.* Баян і баяністи Рівненщини ..... 62*Буцяк В.І., Турко Н.Є.* Проблемні питання технічного розвитку студентів
із дисципліни «Загальне фортепіано» ..... 70*Сахарчук Р.* Оркестрова і хорова фактура: особливості перекладення ..... 74*Ужинський М.Ю.* Театрально-видовищна звукорежисура ..... 77*Берлач О.П.* Джерельна база дослідження фортифікаційного мистецтва Волині ..... 81**Розділ IV.****Теоретико-методологічні основи збереження народних традицій ..... 85***Школьна Т.* Обрядовість українського цехового музиканта ХVІ-ХVІІІ ст. .... 85*Крусь О.П.* Пісенний фольклор Волинського Полісся
(за матеріалами історико-етнографічних досліджень ХІХ-ХХ століть) ..... 89*Ясінський М.М.* Етнічно-релігійні клуби Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст. .... 93*Злобін Ю.В.* «Сорочинський ярмарок» М.Гоголя як художнє відображення
універсальної моделі українського ярмарку 98

Панасюк І.Ю. Особливості весільної обрядовості Острожчини (за польовими матеріалами, зібраними в с. Українка Острозького району Рівненської області)	102
Самохвалова А. Хореографія весільного обряду Рівненського Полісся	107
Мерлянова О.А. Жіночі танці як елемент сімейної обрядовості	111
Купцова-Величко М.Ф. Корифеї кобзарського мистецтва	115
Мельничук С.Ф. Цимбали на Волині	120
Павлюк І. Роль народних самодіяльних колективів у збереженні української пісні	123

Розділ V.

Художня практика України в історичній ретроспективі	127
--	-----

Грантовська О.А. Традиції наукового осмислення естетики античного одягу	127
Величко О.Б. Навчально-методична праця Леопольда Моцарта «Versuche grundliche Violinschule» – Auzpurg: gedruck bei Johan Jacob Lotter, 1756 крізь призму просвітницького руху	130
Рабчук І.О. Експресіоністичні мотиви у творчості «бойчукістів»	135
Геккель А.В. Вплив творчості Т.Шевченка на розвиток українського танцювального мистецтва	138
Крижановська Т.І. Специфіка використання духовних творів в курсі «Історія української музики»	141
Давидовський К.Ю. Мистецькі проекти – Міжнародний фестиваль «Київські літні музичні вечори» та «Міжнародна літня музична академія» – у культурно-мистецькому середовищі Києва 2000-2010 рр.	144
Давидчук С. Культурологічні заходи в україно-ізраїльських відносинах	148
Волошина Л. Взаємозв'язок музики і танцю в історичній ретроспективі	154
Вознюк Л.П. Поліхудожній, естетичний потенціал дзвонарського мистецтва в системі підготовки майбутнього вчителя музики	157
Легка І.П. Художній образ як першооснова хореографічного твору	160
Аксьонова І.Ю. Лексичні особливості хореографічної культури Поліського краю	164
Гордєєва О.Ю. Дитячий хореографічний колектив та його роль у фізичному розвитку дитини	167
Стеблецький В. Роль молодіжних субкультур в особистісному становленні молодого українця	169
Бігус О.О. Сучасна фестивальна народна творчість у Прикарпатті	173

Розділ VI.

Регіональний культурний потенціал України	178
--	-----

Василенко В. Історія Поділля у повісті М.Старицького «Облога Буші»	178
Бачинська Т.В. Аматорське мистецтво Рівненщини: сучасний стан, перспективи	182
Талах І.І. Мистецьке життя Дубенщини	185
Голова Л. Культурно-мистецький потенціал Дубенщини	189
Мельничук С.Ф. Фестивалі Рівненщини як фактор розвитку професійного і самодіяльного мистецтва: з історії проведення	193
Звінчук А.Л. Дмитро Гордіца – творець нового українського сакрального мистецтва	197
Левчук І. Рівненська Спілка художників України в культуротворчому житті регіону	199

Трофимчук В.О. Молодіжне відділення у Рівненській організації Національної спілки письменників України: здобутки, тенденції, перспективи	201
Головко Ю. Ікона Острожчини: сучасні імпресії	204
Кушнарьова Т.А. Вплив архітектури на духовно-естетичний світогляд академічної молоді	206
Лавренчук В.М. Сакральна Вінниччина. Храми і монастирі	209
Башилова Ю. Православні ікони в колекції Вінницького обласного краєзнавчого музею	212
Панасюк О.С. Видозміни загальноєвропейської художньої течії імпресіонізму в національному мистецтві України	215
Гавловська К.М. Сакральне мистецтво української діаспори кінця XIX-XX століть	218
Смоляр О.В. Парк Софіївка – зразок ландшафтного дизайну України	222
Шевченко Н.О. Специфіка організації спелеомаршрутів на території Кримського півострова	226